

УДК 336

М. О. Трофімова,
студентка Національного університету ДПС України, м. Ірпінь

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ФІСКАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНО-РЕГУЛЯТИВНА РОЛЬ

Стаття присвячена проблемам оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. Проаналізовано зміни у податковому законодавстві та їх вплив на бюджетотворюючу та соціально-регулятивну функцію податку.

The article is devoted to problems of personal income tax in Ukraine. The analyzed changes in tax laws and their impact on fiscal, social and regulatory role of tax.

Вступ. Прямі податки є вагомим засобом формування доходів бюджету України. Крім того, прямі податки є важливим інструментом державного регулювання доходів платників, інвестицій, нагромадження капіталу, ділової активності, сукупного споживання та інших важливих чинників цілісності, стабільності та розвитку суспільства. Одним із головних елементів податкової системи України є прибуткове оподаткування громадян, зокрема податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Він є одним із основних джерел доходів державного бюджету та виконує роль соціального регулятора, оскільки стосується кожного члена суспільства. Реформа податкового законодавства, зокрема прийняття Податкового кодексу України та змін до нього, внесла певні корективи у механізм справляння податку на доходи фізичних осіб. Відтак актуальним постає питання дослідження впливу цих новацій на функціонування ПДФО та його роль у формуванні доходів бюджету України.

Постановка проблеми. Проблемам оподаткування доходів фізичних осіб присвячені праці О. І. Коблянської, Т. Д. Даценко [3], П. А. Лайко [4], М.Г. Перерви [5] та ін. Науковці вивчають позитивні та негативні зміни у законодавстві про податок з доходів фізичних осіб, доцільність та ефективність їх запровадження. Проте варто переглянути механізм нарахування та сплати податку на доходи фізичних осіб у зв'язку з останніми змінами податкового законодавства. Метою статті є аналіз положень Податкового кодексу України, що регулюють відносини у цій сфері та оцінка фіскальної ефективності й соціально-регулятивної ролі податку.

Викладення основного матеріалу. Податок на доходи фізичних осіб – прямий податок, що залежить від результату господарської діяльності, а саме від доходу фізичної особи. Згідно Податкового кодексу України від 02.12.2010р. № 2755-VI, платниками податку є :

- фізична особа - резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи;
- фізична особа - нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні;
- податковий агент [1].

З 1 січня 2012 р. вступили в дію всі норми Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України» від 07.07.2011 № 3609-VI. Зазначеним Законом удосконалено наведене у ст. 164 Податкового кодексу визначення бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб, що має усунути різництво цієї норми. Так, встановлено, що базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід, тобто будь-який дохід, що підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду [2].

І об'єктом, і джерелом сплати податку виступає дохід фізичної особи резидента і нерезидента. Об'єктом оподаткування резидента виступає загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, а також доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування та іноземні доходи - доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України. Об'єктом оподаткування нерезидента є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні, а також доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Із 1 січня 2011р. в Україні діє малопрогресивне оподаткування фізичних осіб. Згідно ст. 167 Податкового кодексу України встановлено, що основна ставка податку становить 15% бази оподаткування щодо доходів, одержаних у тому числі, але не виключно у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які виплачуються (надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу у державну та недержавну грошову лотерею, виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри. У разі якщо загальна сума отриманих платником податку у звітному податковому місяці доходів перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17% суми перевищення. Ця норма мала б забезпечити рівномірність податкового навантаження, проте проблемою залишається приховування (гінізація) доходів у вигляді заробітної плати. Роботодавці схильні платити неофіційні доходи працівникам з метою ухилення від оподаткування. Так, лише за січень 2012р. за результатами документальних перевірок суб'єктів господарської діяльності в Івано-Франківській області, працівники податкової служби донарахували 144,1 тис. грн. податку на доходи фізичних осіб. Крім того, в ході перевірок виявлено 46 неоформлених найманих працівників [6]. Така ситуація призводить до того, що соціально - регулятивна функція податку на доходи фізичних осіб реалізується недостатньо ефективно.

В Україні основна частина населення отримує доходи, що не перевищують встановлену межу. За даними Державної служби статистики України середньомісячна заробітна плата у 2011 році становила 2633 грн. [7]. Отже, основна частина населення застосовує ставку 15%, при цьому діапазон встановленого доходу достатній для того, щоб однакова відсоткова ставка по-різному впливала на рівень життя окремого платника податку. Одна ставка оподаткування може для незначних доходів відбирати, наприклад, усі кошти для накопичення та ще й частину коштів, призначених для споживання, а для великих доходів ця сама ставка відбиратиме лише незначну частину коштів, призначених для інвестування. Таким чином в Україні недостатньо реалізована соціально-регулятивна функція податку на доходи фізичних осіб.

Крім того, окремі види доходів обкладаються ПДФО за ставками 5, 10 або 30 відсотків. Ставка 5% застосовується щодо доходу, нарахованого як процент на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, доходи у вигляді дивідендів, доходи в інших випадках, визначених законодавством. Ця норма має на меті підвищення інвестиційної активності населення шляхом зберігання заощаджень на депозитних рахунках. Проте це буде доцільно, коли ставка по депозитам покриватиме як відсоток інфляції, так і податкову ставку.

Ставка податку становить 10% бази оподаткування щодо доходу у формі заробітної плати шахтарів - працівників, які видобувають вугілля, залізну руду, руди кольорових і рідкісних металів, марганцеві та уранові руди, працівників шахтобудівних підприємств, які зайняті на підземних роботах повний робочий день та 50% і більше робочого часу на рік, а також працівників державних воєнізованих аварійно-рятувальних служб (формувань), у тому числі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стосовно доходів, нарахованих на користь резидентів або нерезидентів у вигляді виграшу чи призу (крім виграшу у державній та недержавній грошовій лотереї та виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри) застосовується ставка у розмірі 30%.

Також, згідно п. 167.5 ст.167 ПКУ ставка податку може становити інший розмір. Такі спеціальні ставки оподаткування (0%, 1%) встановлено для окремих доходів у вигляді спадщини, подарунків, а також для доходів від продажу та обміну деяких об'єктів рухомого та нерухомого майна.

Також у Податковому кодексі України приділяється увага податковим соціальним пільгам. Платник податку має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого з джерел на території України від одного працевластувача у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги, яка може становити 100%, 150% та 200% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунок на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року. Право на отримання податкової соціальної пільги мають соціально незахищені верстви населення, які отримують доходи, що не перевищують суму місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помножену на коефіцієнт 1,4 та округлену до найближчих 10 гривень. У 2012 році ця сума становить 1500 грн. Проте в Податковому кодексі України також передбачено, що до 2015 року розмір «звичайної» соціальної пільги становитиме 50% розміру прожиткового мінімуму, що у 2012 році склале 536,5 грн.

Також платник ПДФО має право на податкову знижку за наслідками звітного податкового року. До податкової знижки включаються фактично здійснені протягом звітного податкового року платником податку витрати, підтвержені відповідними платіжними та розрахунковими документами. Пунктом 166.3. ПКУ визначено перелік витрат, дозволених до включення до податкової знижки з ПДФО. До таких витрат віднесено частину суми процентів, сплачених за користування іпотечним житловим кредитом, пожертвування та благодійні внески, кошти, сплачені на користь закладів освіти, охорони здоров'я тощо. Загальна сума податкової знижки, нарахована платнику податку в звітному податковому році, не може перевищувати суми річного загального оподаткованого доходу платника податку, нарахованого як заробітна плата та з урахуванням інших вимог законодавства.

Фіскальне значення податків полягає у фінансуванні доходів бюджету. Податок з доходів фізичних осіб є однією з основних статей податкових надходжень в Україні. Його частка в зведеному бюджеті України наближена до податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств і має стійку тенденцію до зростання. У зв'язку з введенням в дію Податкового кодексу України з 2011 року порівняємо надходження від податку на доходи фізичних осіб за I квартал 2010 року з I кварталом 2011 року (рис. 1).

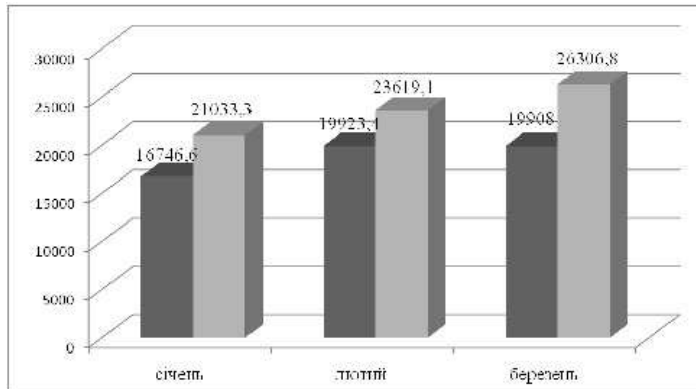

Рис. 1 Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб за I квартал 2010-2011рр. [8]

Після прийняття Податкового кодексу надходження від податку на доходи фізичних осіб значно зросли, в січні 2011 р. порівняно з січнем 2010р. на 4286,7 тис. грн. або на 25,6 %, в лютому 2011 року порівняно з лютом 2010 року на 6398,8 тис. грн. або на 32,1 %, в березні 2011 року порівняно з березнем 2010 року на 3695,7 тис. грн. або на 18,5 %. Така статистика свідчить про ефективність проведених реформ законодавства та про підвищення ролі ПДФО як бюджетотворюючого чинника.

У Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» подано прогноз надходжень податку на доходи фізичних осіб на 2012 рік, згідно з яким загальна сума податку становитиме 70 755,6 млн. грн., у тому числі до місцевих бюджетів – 63 357,9 млн. грн., до державного бюджету – 7 397,7 млн. грн. (50% надходжень по м. Києву). При цьому ріст прогнозної суми податку становить 15,2% в порівнянні з 2011р[9].

Варто виділити основні чинники, які позитивно впливають на надходження податку на доходи фізичних осіб:

- 1) зростання номінального ВВП;
- 2) зростання витрат на оплату праці;
- 3) легалізація виплати заробітної плати;
- 4) позитивні тенденції до зростання доходів низькооплачуваних верств населення через державне підвищення мінімальних соціальних гарантій;
- 5) зростання змішаних доходів домашніх господарств за рахунок індивідуальної підприємницької діяльності.

Безпосередньо на забезпечення зростання життєвого рівня населення та надходження податку на доходи фізичних осіб впливають підвищення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. Проте варто враховувати зростання реальної заробітної плати, а не номінальної. Як видно з рис. 2, у період 2007-2011рр. зростання номінальної заробітної плати не завжди супроводжувалось зростанням її реального еквівалента.

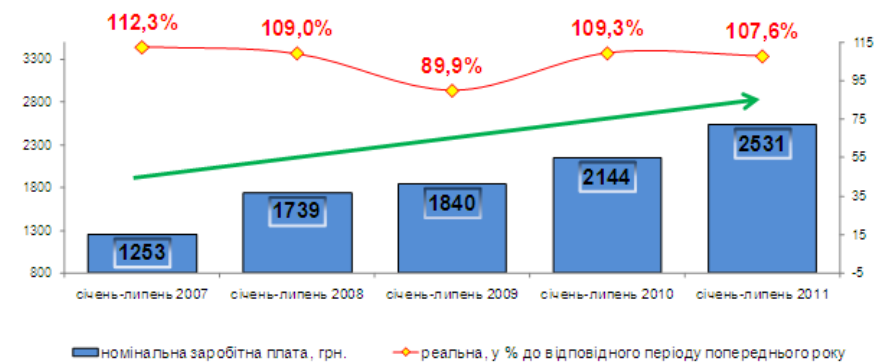

Рис. 2 Номінальна та реальна заробітна плата працівників у січні-липні 2007-2011 роках [9]

Податок на доходи фізичних осіб відіграє значну фіскальну роль, але головною проблемою даного податку є те, що він не є нейтральним і соціально справедливим. Бідні верстви населення у структурі власних витрат сплачують значно більший обсяг коштів, ніж заможні. Це обумовлено тим, що для більшості громадян з невисокими статками єдиним джерелом доходу є зарплата.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи всі нововведення можна стверджувати, що податок на доходи фізичних осіб виконує важливу фіскальну та соціально-регуляторну функції. Реформування податкового законодавства сприяло збільшенню податкових надходжень до бюджету та створило умови для підвищення впливу податку на рівень життя населення. Основним напрямком подальшого удосконалення законодавчої бази у цій сфері має стати зменшення податкового навантаження на соціально незахищені верстви населення та зростання відповідальності платників податку за ухилення від оподаткування.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України (від 02.12.2010 № 2755-VI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України: Закон України (07.07.2011 № 3609-VI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
3. Коблянська О. І., Даценко Т. Д. Утримання ПДФО із заробітної плати за новими правилами / О. І. Коблянська, Т. Д. Даценко // Облік і фінанси АПК. — 2011.— №2.— с.48-52.
4. Лайко П.А., Шевчук І. В. Фіскальна роль оподаткування доходів фізичних осіб і напрями її зміцнення/ П.А Лайко, І. В. Шевчук // Економіка, менеджмент, агробізнес. — 2010.—Том 2, №1-2.
5. Перерва М. Г. Податок на доходи фізичних осіб / М. Г.Перерва // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». — 2011.— №8(29).— Ч.4.
6. Податківці у січні donarohovali більше 140 тис.грн податку на доходи фізичних осіб[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/se/sites/pb/43180/>
7. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2011 році/ Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Податок на доходи фізичних осіб в умовах інтеграції в європейське співтовариство[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/971/
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2012 рік" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=41157

Стаття надійшла до редакції 20.02.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"